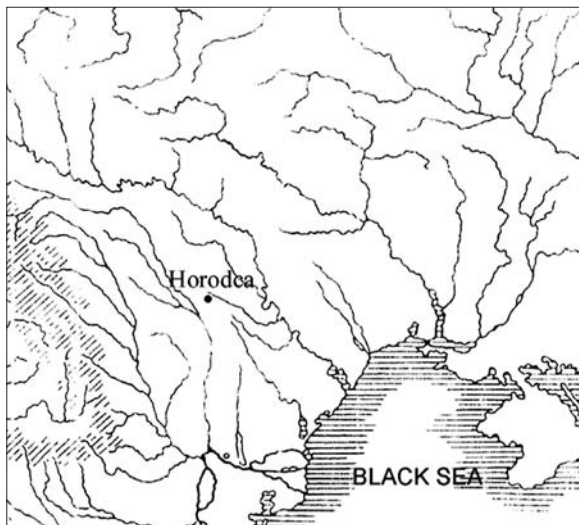

ETAPELE DE EDIFICARE ALE FORTIFICAȚIEI DE LA HORODCA MICĂ

Octavian Munteanu

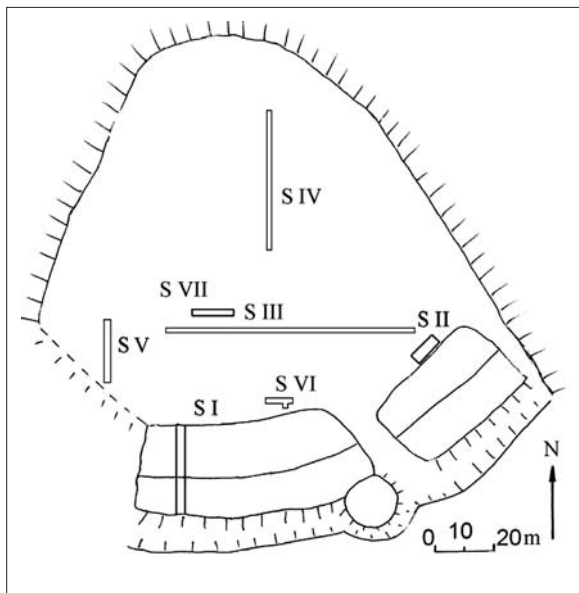
Cercetările fortificației de la Horodca, realizate în ultimii ani, se înscriu într-un șir de acțiuni dedicate investigațiilor de teren în fortificațiile getice întreprinse relativ recent în spațiul dintre Prut și Nistru (Haheu 2008; Levinschi 2003; Levinschi 2004; Levinschi 2007; Munteanu et al. 2009; Munteanu 2004a; Munteanu 2004b, Munteanu 2007; Munteanu, Iarmulschi 2007; Musteață 2004; Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2008; Niculiță, Zanoci 2004; Niculiță, Zanoci, Arnăuț 2007; Niculiță, Teodor, Zanoci 2002). În majoritatea studiilor realizate pe marginea cercetărilor din cetățile getice o atenție accentuată a fost acordată sistemului defensiv. Situl de la Horodca nu este o excepție, mai ales în contextul conservării foarte bune a liniei defensive. Observațiile din perioada campaniilor arheologice și reflecțiile ulterioare ne-au determinat să fim foarte prudenți în aprecierile pe marginea componentelor defensive. Încă din perioada cercetărilor de teren, în special din momentele îndelungatelor analize ale complexului tablou stratigrafic, am admis existența mai multor etape de fortificare consecutivă a promontoriului numit de localnici „La Hultan”, care este cunoscut în bibliografia de specialitate cu numele de Horodca Mică (Пассек 1949; Златковская, Полевой 1969; Лапушнян, Никулицэ, Романовская 1974, 57-68; Hâncu 1993; Munteanu, Iarmulschi 2007; Munteanu et al. 2009; Munteanu et al. 2010; Munteanu, Perju 2010). Vom prezenta, în rândurile de mai jos, o însușire a raționamentelor care au contribuit la formarea unei astfel de viziuni, dar și cu argumentele ce pot fi invocate întru susținerea acestei aserțiuni. Situația se cere a fi explicată, în primul rând, prin prisma percepției vizuale a sitului, care, la momentul actual, ne apare sub forma unui promontoriu barat doar de o singură linie vizibilă de fortificare, constituită din val și șanț adiacent de proporții impunătoare, escarpă și bastion (fig. 1). Valul a fost ridicat în partea de sud și sud-est a promontoriului și reprezintă două segmente întrerupte, amplasate sub unghi de circa 160 de grade, care din exterior capătă o formă suficient

de rotunjită, per ansamblu având un caracter semicircular. Lungimea segmentului fortificat în partea de sud este de 65 m din interior și 75 m din exterior. Diferența se explică prin curbarea sistemului defensiv. Lungimea segmentului sud-estic este de 45 m atât în exterior, cât și în interior. Proportionalitatea lungimilor se datorează caracterului rectiliniu pe care o are această porțiune de fortificație. Lățimea valului este relativ omogenă pe întreg segmentul de vest și reprezintă 32-33 m, lărgindu-se ușor în partea de joncțiune cu „bastionul” – 35 m. Segmentul de sud-est este puțin mai îngust. Lățimea lui variază între 25 m (în partea estică) și 30 m. Și aici diferența de lungime se datorează arcuirii segmentului defensiv. Înălțimea valului variază între 5,0 și 6,5 m (din vârful valului până la nivelul de călcare din incintă). Șanțul adiacent, în mare parte, are lățimea de 12-13 m. Pe anumite porțiuni, însă, ea crește, iar pe alta – se micșorează. Astfel, în partea vestică a bastionului, în apropiere de acesta, șanțul se îngustează până la 10 m, iar în partea opusă a bastionului – din contra, se lărgeste până la 15 m. Adâncimea șanțului la momentul actual, în raport cu nivelul de călcare din extra-muros, este de circa 4 m.

Pentru a întregi tabloul oferit de observațiile vizuale, echipa de cercetare de la Universitatea Pedagogică din Chișinău a inițiat cercetările de teren, în primul rând fiind supuse cercetării valul și șanțul adiacent. Pentru aceasta, în partea de sud-vest a promontoriului, a fost trasată o secțiune orientată nord-sud care era perpendiculară pe linia valului și a șanțului adiacent, acoperindu-le în întregime (fig. 1/2; 2). Secțiunea avea lățimea de 3 m și lungimea de 45 m. Așa cum menționasem mai sus, observațiile de teren ne-au sugerat existența mai multor etape de fortificare a aceluiași spațiu. Or, din punctul nostru de vedere, ceea ce astăzi se prezintă sub forma unui singur val precedat de șanț adiacent, reprezintă doar dărămăturile unei ultime faze ale sistemului defensiv, suprapunând urmele etapelor anterioare de fortificare. În

1

2

Fig. 1. Horodca Mică. 1 - Localizarea sitului de la Horodca; 2 - schiță topografică cu amplasarea secțiunilor trasate în anii 2006-2011.

acest sens, am venit deja cu primele argumente, prezentând ceea ce am desemnat ca primă etapă de fortificare a promontoriului (Munteanu et al. 2010, 520-531). Pentru a ne argumenta în continuare punctul de vedere, ne propunem, mai întâi, să prezentăm un tablou al observațiilor obiective înregistrate pe teren, iar în al doilea rând, în baza acestor observații, să oferim o explicație a viziunii pe care ne-am format-o, inclusiv privind modalitățile de edificare a sistemului defensiv în fiecare dintre fazele identificate, a tehnicilor și materialelor utilizate în construcție și raționamente privind reperele cronologice.

Observații de teren

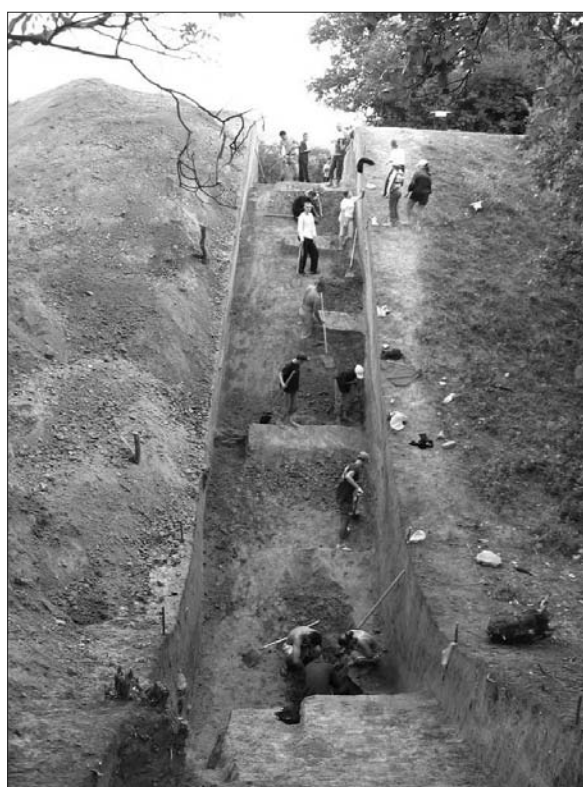
În primul rând, constatăm posibilitatea delimitării vizuale a patru grupuri de straturi în tabloul stratigrafic al secțiunii. Fiecare dintre aceste grupuri este constituit din mai multe lentile (mai mult sau mai puțin unitare), care deosebesc grupurile între ele atât prin structura solului, cât și prin caracteristicile lor cromatice, iar, în unele cazuri, și prin orientare (fig. 3; 4; 5). Delimitarea acestor grupuri de straturi ne-a determinat să examinăm cu atenție maximă modul în care ele se leagă de șanțul adiacent valului, așa cum se vede el la momentul actual.

În al doilea rând, după examinarea minuțioasă a tabloului stratigrafic, am constatat că, în limita spațiului acoperit de sistemul defensiv, pot fi delimitate mai multe șanțuri (în unele cazuri bine conturate, în alte cazuri existând doar indicii ale existenței acestora), astfel încât șanțul vizibil la suprafața actuală nu este unicul, așa cum pare la prima vedere (fig. 5/1).

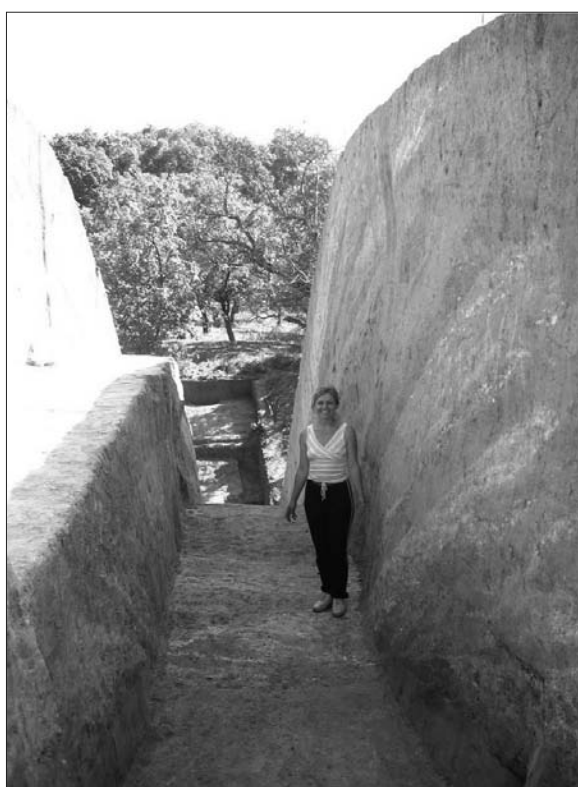
În al treilea rând, am observat că diferitele grupuri de straturi despre care vorbisem mai sus, se racordează perfect la diferite șanțuri sau urme ale acestora (fig. 5: delimitarea grupurilor de straturi este marcată printr-o linie nuanțată). În acest sens, grupul nordic de lentile delimitat în tabloul stratigrafic, în mod absolut incontestabil, are legătură doar cu șanțul nr. 1, descoperit în carourile A6-A7 și care a fost prezentat deja într-o publicație anterioară (Munteanu et al. 2010), iar celelalte au conexiune cu celelalte trei șanțuri.

În al patrulea rând, vorbind despre același grup nordic de lentile, atragem atenția la faptul că el suprapune doar amenajările pe care le-am calificat ca urme ale palisadei complexe ce constituie prima fază de fortificare, prelungindu-se peste șanțul săpat în apropierea acestor amenajări, fără să se extindă dincolo de limitele acestuia (fig. 5).

În al cincilea rând, au fost sesizate vestigiile unui cuptor, amenajarea căruia s-a realizat în straturile superioare ale grupului nordic de lentile, care am văzut că are legătură doar cu cel mai nordic șanț (prima fază de fortificare, fig. 6). Pentru a explica prezența acestui complex la respectivul nivel, este necesar să anticipăm analiza dispoziției straturilor ce formează componenta stratigrafică în limita sistemului defensiv și să constatăm că grupul nordic de lentile (așa cum se prezenta în momentul cercetării) reprezintă o configurație

1

2

3

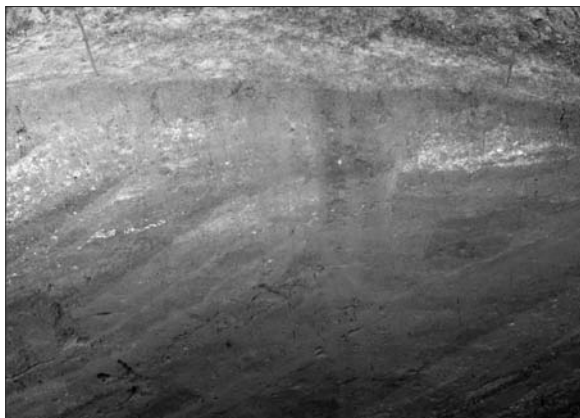

4

Fig. 2. Horodca Mică. Secțiunea nr. I: 1-4 - imagini din perioada investigațiilor sistemului defensiv.

1

2

Fig. 3. Horodca Mică. Secțiunea nr. I. Vedere asupra profilului de vest cu delimitarea diverselor faze de construcție.

care s-a constituit după ce construcția amenajată în cele patru rânduri de gropi s-a deteriorat și se prăbușise în direcția șanțului (Munteanu et al. 2010). Faptul că peste aceste lentile, inclusiv și peste cuptor, s-au depus, ulterior, alte straturi de sol, care au legături cu alte șanțuri depistate, vine să fie încă un argument în favoarea delimitării unor construcții de sine stătătoare, constituite din elementele pe care le-am prezentat mai sus.

Astfel, fiind delimitate urmele palisadei complexe și ale șanțului pe care l-am calificat ca fiind din faza incipientă a edificării sistemului defensiv de la Horodca Mică și pe care l-am prezentat într-o publicație anterioară (Munteanu et al. 2010), se conturaseră mai multe întrebări, dintre care una este definitorie pentru a înțelege cum s-a produs fortificarea promontoriului din preajma izvoarelor Botnei: câte etape de edificare a cunoscut promontoriul? La fel de importante sunt, însă, și răspunsurile la întrebările când au fost realizate aceste acțiuni și cum s-au produs ele? În căutarea răspunsurilor la aceste întrebări, vom împărtăși și cu cititorii raționamentele la care am ajuns în urma analizei descoperirilor de la Horodca Mică.

Prima fază, după cum menționasem, a fost deja pusă în circuitul larg, iar etapa ei finală se desprinde fără mari eforturi grație șanțului care este vizibil actualmente. Să urmărim în continuare „misterele” pe care le ascundea sub mantaua sa acel val „unic” vizibil astăzi până la investigațiile echipei de la UPS „Ion Creangă”, pornind de la formularea ipotezelor de lucru pentru fiecare caz în parte. Conform primei ipoteze de lucru, în a doua fază de fortificare a promontoriului, apărătorii au recurs la realizarea unui proiect similar etapei incipiente. Or, este vorba, din punctul nostru de vedere, de ridicarea unei palisade complexe

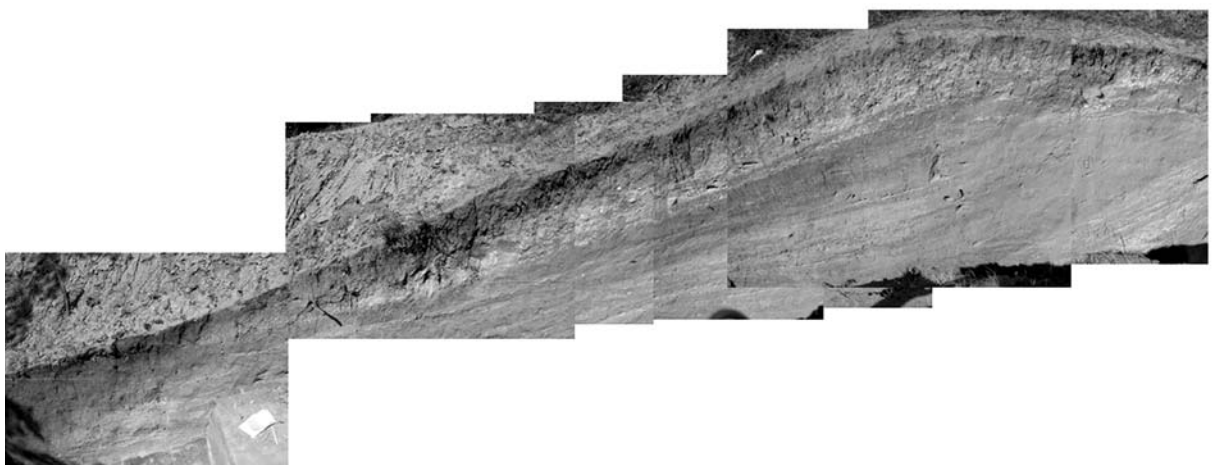

Fig. 4. Horodca Mică. Secțiunea nr. I. Profil de vest.

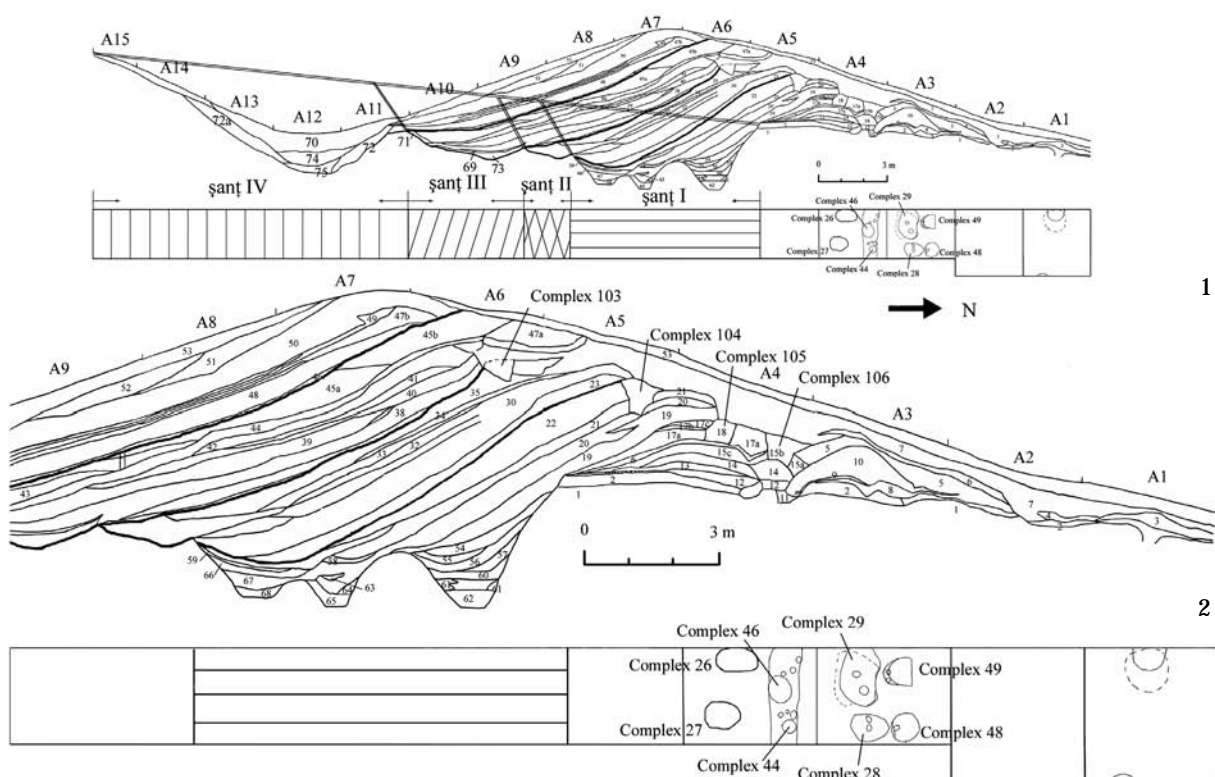

Fig. 5. Horodca Mică. Secțiunea nr. I: 1 - plan și profil de vest în carourile A1-A15; 2 - plan și profil de vest în carourile A1-A9 (prin linie dublă sunt marcate delimitările imaginare).

Fig. 6. Horodca Mică. Secțiunea nr. I. Vestigile cuptorului amenajat în straturile superioare ale grupului de lentile ce formează resturile prăbușite ale construcției din prima fază de edificare.

precedate de șanț adiacent peste ruinele din faza I-a. Să urmărim raționamentele ce vin în favoarea acestei aserțiuni.

Linia defensivă din faza a II-a

- Șanțul din faza II-a. Observații stratigrafice. Delimitarea șanțului din faza a II-a este rezultatul analizei stratigrafice, așa cum a fost și în

cazul celorlalte construcții defensive. Temei pentru evidențierea acestei etape de construcție defensivă l-au servit următoarele observații (fig. 7);

- Demarcarea unei adânciri la nivelul rocii care făcea joncțiune cu linia exterioară de conturare a șanțului din faza I-a. De menționat că doar până în acel punct puteau fi urmărite lentilele ce formau primul grup de straturi, pe care le-am calificat ca provenind din distrugerea primei faze de construcție;
- Umplerea acestei adânciri cu un alt grup de straturi de sol ce reprezentau un tot întreg din punctul de vedere al structurii, culorii și orientării;
- Grupul de straturi ce umpleau adâncirea respectivă se deosebea atât de grupurile de straturi inferioare aflate mai la nord (umplutura șanțului din faza I-a), cât și de grupurile de straturi superioare ce se aflau mai la sud și care constituiau umplutura unui alt șanț – șanțul din faza III-a. Delimitarea ni se pare foarte clară din punctul de vedere al structurii, culorii și orientării;

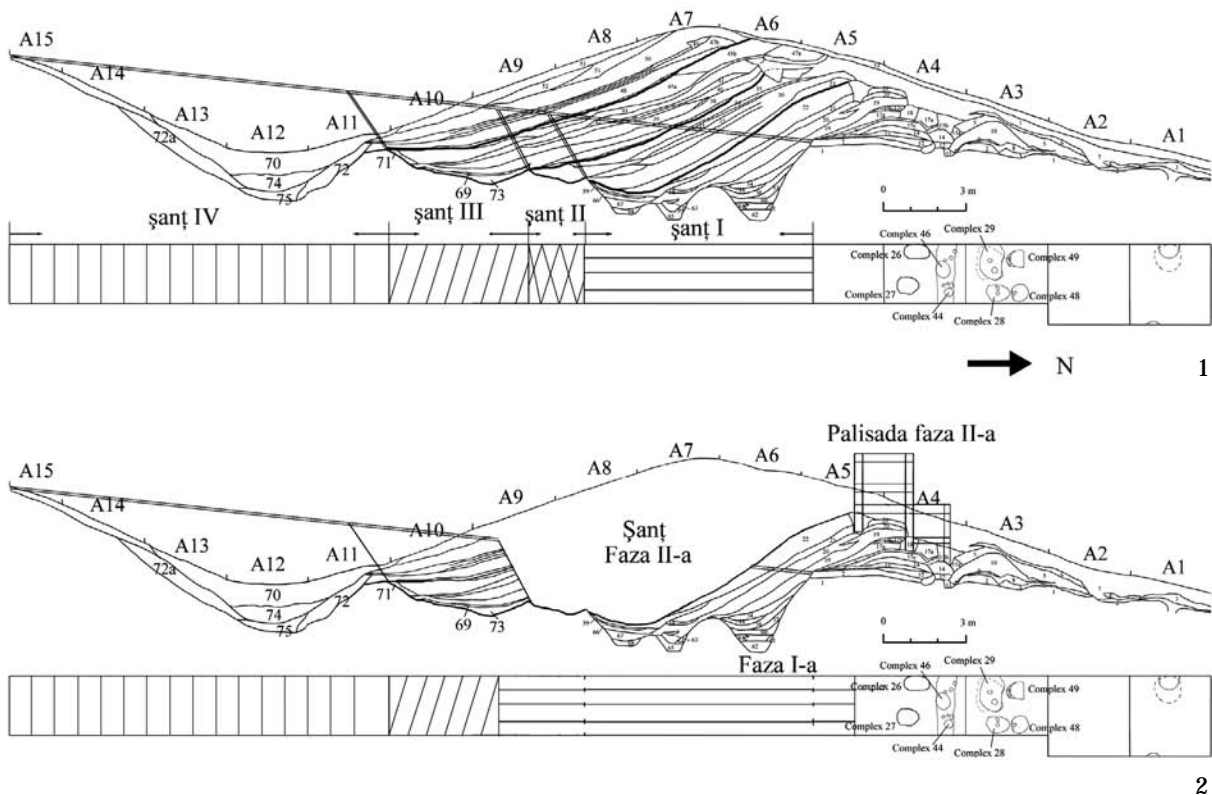

Fig. 7. Horodca Mică. Secțiunea nr. I: 1 - plan și profil cu indicația delimitărilor imaginare ale nivelului antic de călcare și ale șanțurilor din diverse faze de edificare ale fortificației (linia dublă); 2 - plan și profil cu reconstrucția schematică a fortificației din faza a II-a.

- Grupul de straturi ce umplea șanțul din faza a II-a era suprapus direct de o lentilă constituită din sol în amestec cu mult cărbune de lemn, care poate fi pus în legătură cu incendierea unei construcții ulterioare ce a fost edificată în spațiul respectiv după distrugerea fazei a doua și scurgerea solului de umplutură a construcției în șanț, suprapunând-o nemijlocit;
- Sesizarea unor amenajări realizate în partea superioară a straturilor constituite după prăbușirea construcției din faza I-a (carourile A4-A5), pe care, anticipând analiza tabloului, le interpretăm ca bază pentru construcția din faza a II-a;
- Delimitarea spațiului de formare a lentilelor de sol care constituie umplutura șanțului nr. II în segmentul de teren care corespunde cu amenajările ce reprezentau construcția din faza a II-a.

Interpretarea situației constatate și concluzii preliminare. Pornind de la aceste observații, considerăm că, după prăbușirea construcției defensive din faza I-a, s-a constituit o configurație de teren optimă pentru ajustarea unei noi construcții de fortificare în același spațiu. Mai mult, considerăm că e vorba chiar de condiții mai prielnice

decât în faza I-a. Este vorba de formarea unei mive compacte de sol, rezultată din distrugerea palisadei complexe din faza mai veche (în carourile A4-A5), precedată de șanțul care a fost astupat parțial de scurgerea solului din umplutura palisadei (admitem că tasarea solului din acest spațiu s-a produs și sub impactul factorilor naturali în perioada care a durat de la distrugere și până la edificarea noii construcții. În acest sens, descoperirea cuptorului realizat în straturile de scurgere a emplectonului din palisada primei faze, este foarte sugestivă pentru a desemna un anumit interval de timp, a cărui durată, la momentul actual, nu o putem aprecia din datele pe care le avem la dispoziție). De remarcat că șanțul a fost astupat preponderent în partea dinspre incintă, partea exterioră fiind acoperită cu un strat de maximum 0,8 m, rămânând a fi bine conturat în raport cu vârful mivei constituită după distrugerea palisadei din prima fază (fig. 7). Astfel, nivelul superior al construcției din faza I-a care se prăbușise, se afla cu 2,1 m mai sus în raport cu nivelul antic de călcare și forma o diferență de nivel în raport cu șanțul astupat de 3,6 m. De remarcat, că în faza I-a, diferența de nivel între punctul maxim adâncit al

șanțului și suprafața antică de călcare era de circa 3 m. Astfel, situația constituită după prăbușirea construcției din faza I-a reprezenta condiții mai prielnice de fortificare a aceluiași spațiu decât erau ele până la ridicarea primei linii defensive. Din aceste considerente, se face explicabil faptul că, într-o nouă fază de fortificare, nu a fost curățat șanțul vechi. Considerăm că, în situația constituită, logica acțiunii pragmatice impunea să se recurgă doar la extinderea șanțului spre exterior fără a-l adânci suplimentar, realizându-se două obiective concomitent: pe de o parte, se lărgea șanțul sporind eficacitatea barierei defensive, iar pe de alta – se obținea solul necesar pentru umplutura unei noi palisade complexe ce urma să fie ridicată peste ruinele celei vechi.

Altfel fiind spus, considerăm, că într-o a doua fază de fortificare a promontoriului, s-a procedat exact ca și în prima: s-a săpat un șanț (de fapt, s-a extins prin lărgire cel vechi), în spatele căruia s-a ridicat o palisadă complexă (chiar pe culmea valului constituit după prăbușirea construcției din faza I-a), umplută cu pământul excavat din șanț. Din punct de vedere dimensional, partea superioară a noului șanț edificat poate fi reconstituită doar aproximativ din cauza că și această linie defensivă a fost distrusă în timp, iar după ea a urmat construcția alteia, practic după același calapod pe care l-am descris mai sus (vom reveni la argumentarea acestei afirmații mai jos). Respectiv, linia ce demarca dinspre exterior limitele șanțului din faza a II-a a fost înghițită odată cu fortificarea din faza a III-a și poate fi dedusă doar în baza unei prelungiri imaginare a peretelui exterior păstrat la nivelul de jos (fig. 7). Urmărind această logică, ajungem la concluzia că șanțul din faza I-a, parțial astupat, a fost extins la bază cu 2,2 m spre exterior, respectiv, cu aceeași distanță și în aceeași direcție (relativ proporțional și sub același unghi) s-a extins peretele exterior al noului șanț realizat. Admitem, în baza unui unghi rezonabil de circa 60 de grade al peretelui distrus și al pantei de înclinare a terenului, că deschiderea exterioară a șanțului din faza a II-a trebuie plasată la distanța de circa 12,8 m de la nivelul superior al movilei ce s-a constituit după distrugerea construcției din faza I-a. În situația creată, berma utilizată în cazul primei faze de edificare a sistemului defensiv nu-și mai găsea locul, iar delimitarea șanțului propriu-zis dinspre incintă, considerăm că trebuie fixată în raport cu construcția palisadei. Astfel, se crea o barieră solidă, a cărei lățime ajungea până la 4,6 m în partea

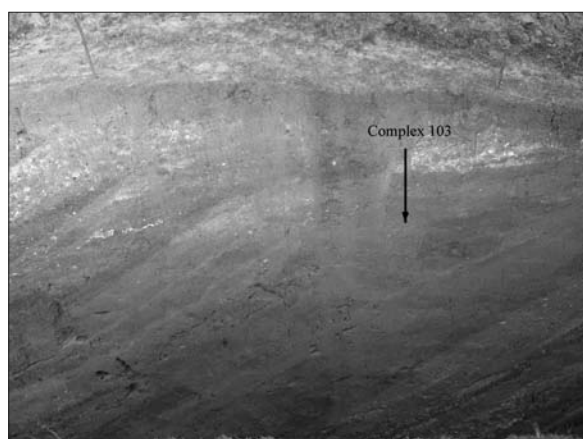
inferioară și până la 12,8 m la deschidere. Adâncimea șanțului în raport cu nivelul de călcare din extra-muros era de circa 2,8 m, iar în raport cu nivelul de călcare din incintă (nivel de la care pornea construcția palisadei complexe) – 3,6 m.

Construcția defensivă din faza a II-a (fig. 5; 7; 8; 9)

Observații stratigrafice. Și de data aceasta, existența unei construcții lemnoase într-o fază nouă de edificare a sistemului defensiv, a fost delimitată în baza analizei stratigrafice: pornind de la umplutura șanțului și urmărind direcția din care s-au scurs straturile de umplutură ale acestuia. În urma acestei analize, a fost stabilit că dărâmurile construcției defensive erau delimitate de straturile nr. 35 și nr. 23, urmărite, în linii mari, în carourile A5-A8. Grosimea grupului de straturi varia de la 1,3 la 1,7 m. Delimitarea acestui grup de straturi era foarte clară atât din punctul de vedere al structurii și culorii, cât și al orientării. Mai mult, respectivul grup de straturi pornea din spațiul în care au fost amenajate trei complexe, toate în solul ce reprezintă scursura emplectonului din faza I-a. Toate complexe au fost identificate și analizate doar în baza stratigrafiei, în procesul de investigație nedelimitându-se în plan. Este vorba de trei gropi (apreciere convențională, căci poate fi vorba și de șanțuri, având în vedere replicile asemănătoare din profilul de est al secțiunii), pe care le considerăm amenajări pentru ridicarea unei palisade complexe.

Groapa nr. 104 (fig. 5; 8) a fost descoperită în caroul A5 la adâncimea de 1 m de la nivelul actual de călcare, în partea superioară a grupului de lentile ce constituia umplutura șanțului din faza I-a. Limita de nord a gropii/șanțului se afla la distanța de 0,2 m de la limita nordică a caroului A5. Secțiunea gropii era aproximativ tronconică. Deschiderea gropii avea circa 1,3 m, adâncindu-se, de la nivelul de amenajare, cu circa 0,7 m. În partea inferioară groapa avea lățimea de circa 0,4 m. Umplutura este reprezentată de sol brun-gălbui amestecat.

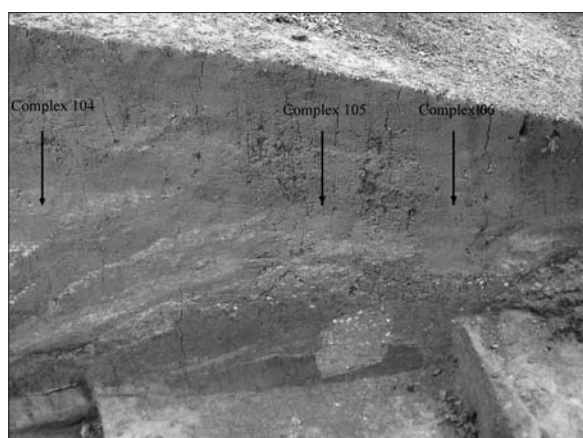
Groapa nr. 105 (fig. 5; 8) a fost descoperită în caroul A4 la adâncimea de 1 m de la nivelul actual de călcare și, ca în cazul gropii nr. 104 – în partea superioară a grupului de lentile ce constituia umplutura șanțului din faza I-a. Limita de sud a gropii/șanțului se afla la distanța de 1,2 m de la limita nordică a gropii nr. 104. Secțiunea gropii se prezintă sub forma unui patrulater neregulat. Latura superioară, care ar reprezenta deschiderea gropii avea circa 0,6 m, iar cea inferioară – 0,56

1

1

2

2

Fig. 8. Horodca Mică. Secțiunea nr. I: 1 - vedere asupra profilului de vest în caroul A5 cu delimitarea complexului nr. 103; 2 - vedere asupra profilului de vest în caroul A4 cu delimitarea complexelor nr. 104, 105, 106.

Fig. 9. Horodca Mică. Secțiunea nr. I: 1 - delimitarea lentilelor de sol dintre faza I-a de distrugere a fortificației și faza II-a; 2 - șanțul din faza I-a în proces de investigare.

m. Complexul se adâncea cu circa 0,5 m de la nivelul de amenajare. Umplutura este reprezentată de sol lutos amestecat, bine tasat.

Groapa nr. 106 (fig. 5; 8) a fost descoperită în caroul A4 la adâncimea de 1,0-1,1 m de la nivelul actual de călcare. Limita de sud a gropii/șanțului se afla la distanța de 0,5 m de la limita nordică a complexului nr. 105. Secțiunea gropii era aproximativ tronconică. Deschiderea gropii avea circa 1,1 m, iar partea inferioară – 0,5 m. Complexul se adâncea cu circa 0,5 m de la nivelul de amenajare. Umplutura este reprezentată de sol lutos amestecat, bine tasat.

Interpretări și concluzii preliminare (fig. 7). Având în vedere cele prezentate mai sus, considerăm că gropile descrise reprezintă urmele construcției din faza a doua de edificare a sistemului defensiv. Locuitorii microzonei au folosit cu maximă eficiență configurația oportună de teren ce s-a creat după

distrugerea primei faze de fortificare, astfel încât, în partea superioară a movilei ce reprezenta stratul de demolare, fuseseră amenajate trei rânduri de gropi pentru parii ce reprezentau carcasa unei palisade complexe. Lungimea totală a celor trei rânduri de gropi era de 4,4 m (de la o extremă la alta) or, 3,4 m de la centrele complexelor extreme. Cu regret, descoperirile nu ne-au oferit și alte date privind modalitatea de ridicare a palisadei, la această fază având doar posibilitatea aditerii unui sau altui scenariu prin analogie cu alte cazuri similare. De regulă, în cazul edificării palisadelor complexe prin ridicarea unor rânduri paralele de pari (indiferent de numărul lor), aceștia erau prinși între ei cu alți pari care erau amplasați transversal și legați între ei cu nuiele. În spațiile dintre pari se așeza, tasându-se pământul excavat din șanț, formând astfel acel „zid” din lemn și pământ foarte specific epocii fierului atât pentru spațiul carpato-danu-

biano-pontic, cât și pentru mai multe regiuni ale Europei. Făcând bilanțul celor expuse, constatăm conturarea unui tablou asemănător cu cel ce caracterizează fortificația din prima fază, lungimea totală a sistemului defensiv totalizând 17,2 m. Totodată, pot fi delimitate și unele situații particulare, dintre care mai semnificative sunt lipsa bermei și numărul mai redus de rânduri de pari în palisada complexă (doar trei în acest caz).

Linia defensivă din faza a III-a

Conform ipotezei de lucru, în a treia fază de fortificare a promontoriului, apărătorii au recurs la realizarea unui proiect similar etapelor precedente. Or, este vorba, din punctul nostru de vedere, de ridicarea unei palisade precedate de șanț adiacent, urmând să prezentăm argumentele și în favoarea acestei ipoteze.

Șanțul din faza a III-a (fig. 5). *Observații stratigrafice.* Delimitarea șanțului din faza a III-a, este rezultatul analizei stratigrafice, așa cum a fost și în cazul celorlalte faze ale construcției defensive. Drept argumentare pentru evidențierea acestei etape de fortificare l-au servit următoarele observații:

- Demarcarea unei adâncituri la nivelul rocii care a fost surprinsă în spațiul din imediata apropiere a șanțului din faza a II-a. De observat că această adâncitură pornea exact din punctul în care se finisa grupul de lentile care reprezentau scurgerea emplectonului în șanțul din faza a II-a. Și mai e un aspect care nu trebuie scăpat din vedere: adâncitura a fost realizată în locul unde ar fi trebuit să treacă limita de sud a șanțului din faza a II-a (dacă nu s-ar fi intervenit în această amenajare);
- Umplerea acestei adâncituri cu un grup de straturi de sol ce reprezentau un tot întreg din punctul de vedere al structurii, culorii și orientării;
- Grupul de straturi ce umpleau adâncitura respectivă se deosebea atât de grupurile de straturi inferioare aflate mai la nord (umplutura șanțului din faza II-a), cât și de grupurile de straturi superioare ce se aflau mai la sud (umplutura șanțului din faza IV-a);
- Sesizarea unei amenajări realizate în ruinele constituite după prăbușirea construcției din faza II-a (caroul A6), pe care o interpretăm ca parte componentă a construcției din faza a III-a, în care, noi nu am surprins alte elemente;
- Formarea lentilelor de sol care constituie umplutura șanțului nr. III tocmai din spațiul respectivei amenajări.

Interpretări și concluzii preliminare. Pornind de la aceste observații, considerăm că, după prăbușirea construcției defensive din faza II-a, s-a constituit, ca și în etapele precedente, o configurație de teren optimă pentru ajustarea unei noi construcții de fortificare în același spațiu, așa cum s-a întâmplat și după distrugerea primei și celei de a doua faze. Este vorba, în primul rând, de ridicarea nivelului de călcare în regiunea construcției defensive ca rezultat al distrugerii palisadei complexe din faza a II-a în carourile A5-A6, iar, în al doilea rând, de menținerea șanțului adiacent care a fost doar parțial astupat de scurgerea solului din umplutura palisadei. De remarcat că, și de data aceasta, șanțul a fost astupat preponderent în partea dinspre incintă, partea exterioară fiind acoperită cu un strat de maximum 0,6-0,7 m, rămânând a fi destul de bine conturat în raport cu marginea mobilei constituită după distrugerea palisadei din faza a II-a. Astfel, ceea ce a rămas după prăbușirea construcției din faza II-a, se ridică cu 1,3 m în raport cu nivelul de călcare de la care fusese ridicată construcția fazei a II-a și forma o diferență de nivel în raport cu șanțul astupat de 3,6-3,7 m. De remarcat, că în faza I-a, diferența între nivelul inferior al șanțului și suprafața antică de călcare era maximum 3 m, iar în a II-a – de 3,6 m. Astfel, situația constituită după prăbușirea construcției din faza a II-a, reprezenta condiții de fortificare a aceluiași spațiu mai prielnice decât erau ele până la ridicarea primei linii defensive și aproape identice cu cele din faza a II-a. Admitem că tocmai din aceste considerente nu a fost curățat șanțul vechi nici de această dată, dar s-a recurs la extinderea lui mai departe, spre sud, fără să se adâncească suplimentar, realizându-se două obiective concomitent, așa cum s-a procedat și anterior: pe de o parte se lărgea șanțul sporind eficacitatea barierei defensive, iar pe de alta – se obținea solul necesar pentru umplutura unei noi palisade complexe ridicată peste ruinele celei vechi.

Dimensiunile noului șanț edificat pot fi reconstituite doar aproximativ din cauza că și această linie defensivă a fost distrusă de intervențiile ulterioare în sol, odată cu edificarea altei linii defensive. Respectiv, peretele ce demarca dinspre exterior limitele șanțului a fost lichidat odată cu ridicarea fazei a IV-a și poate fi dedus doar în baza unei prelungiri imaginare ale părții lui păstrate la nivelul de jos. Admitem, în baza unui unghi de 60-65 de grade al peretelui distrus și a liniei imaginare a pantei de înclinare a terenului, că des-

chiderea sudică a șanțului din faza a III-a trebuie plasat la distanța de circa 5,4 m de la deschiderea șanțului din perioada precedentă, or la 15,2 m de la marginea dărâmăturii din faza a II-a. Având în vedere lipsa bermei în această fază de edificare a fortificației, considerăm că șanțul trebuie să fie privit ca în cel din faza precedentă, direct de la construcția palisadei și până la marginea lui extra-muros, respectiv totalizând 15,2 m la deschidere. Adâncimea maximă a șanțului în raport cu nivelul de călcare din extra-muros a fost fixată la circa 3,3 m, iar dinspre interior – la 4,1 m.

Construcția defensivă din faza a III-a (fig. 5; 10, 8/1). Existența acesteia a fost stabilită, în primul rând, în baza analizei stratigrafice, accentul fiind pus pe urmărirea direcției din care s-au scurs straturile de umplutură ale șanțului. În urma acestei analize, s-a constatat că resturile construcției defensive demolate erau delimitate de straturile nr. 45 și nr. 36, urmărite, în linii mari în carourile A6-A10. Grosimea grupului de straturi varia de la 1,6 m la 1,9 m. Mai mult, respectivul grup de straturi pornea din spațiul în care a fost surprinsă amenajarea unui complex în solul ce reprezintă scursura emplectonului din faza II-a. Este adevărat, complexul a fost identificat și analizat doar în baza stratigrafiei, în procesul de investigație nedelimitându-se în plan. Admitem că este vorba de o groapă de par care reprezenta o parte componentă de construcție a sistemului defensiv.

Groapa nr. 103 (fig. 5/2; 8/1). A fost descoperit în caroul A6 la adâncimea de 1 m de la nivelul actual de călcare. Limita de nord a gropii se afla la distanța de 0,7 m de la limita nordică a caroului A6. Secțiunea gropii este tronconică, având deschiderea de 0,86 m. Complexul se adâncea cu circa 0,4 m de la nivelul de amenajare. Umplutura este reprezentată de sol lutos amestecat, bine tasat.

Acest complex a fost unicul, dintre cele descoperite, care ar putea fi pus în legătură cu construcția liniei defensive din faza a III-a, lăsând suficiente incertitudini în reconstituirea tabloului inițial. Totodată, făcând bilanțul preliminar al celor expuse, admitem conturarea unui tablou asemănător cu cel ce caracterizează fortificația din faza a II-a: construcție din lemn precedată de șanț, fără bermă, cu șanț impunător, amenajat în funcție de configurația terenului stabilită după distrugerea construcției anterioare, cu lungimea totală a sistemului defensiv de 15,8 m, apropiată de lungimea sistemelor defensive din fazele anterioare. Cu toa-

te acestea, în limitele datelor disponibile, nu avem indici clari care ar sugera prezența în această fază a unei palisade complexe, așa cum s-a stabilit în cazurile precedente. În această situație pot fi admise mai multe ipoteze de lucru. Astfel, este foarte posibil să admitem ipoteza unei construcții mai modeste la acea etapă, deși cantitatea de sol care s-a scurs după distrugerea fortificației este mult prea mare pentru o altfel de construcție decât palisada complexă. Nu este de exclus nici posibilitatea de reutilizare a unor complexe din perioada anterioară, amplasate în această porțiune a sistemului defensiv. În acest sens, groapa nr. 104, pe care am interpretat-o ca limita exterioară a construcției din faza a II-a, este poziționată în așa mod, încât reutilizarea ei într-o perioadă ulterioară nu ar fi exclusă din calcul. Mai mult, lăsând loc fan-teziei, s-ar putea admite și o coincidență, același loc fiind posibil să fi fost amenajat de două ori în etape diferite. În același timp, având în vedere că tabloul stratigrafic este foarte complicat, obținut în condiții extrem de dificile de cercetare, admitem și strecurarea anumitor lacune în colectarea datelor de teren (de ordin obiectiv sau subiectiv), ceea ce ne face să fim și mai rezervați în aprecierile finale pentru această fază de edificare a sistemului defensiv, admitând că viitoarele cercetări ar putea veni cu completări la înregistrările de teren, capabile să corecteze și să întregească viziunea noastră.

Linia defensivă din faza a IV-a

Una dintre puținele situații certe, care poate fi delimitată astăzi cu ochiul liber și chiar și de către un nespecialist, este șanțul imens din fața „unicului val” vizibil care se prezintă ca un tot întreg ce barează accesul în promontoriul „La Hultan”. Că acest „unic val” reprezintă urmele mai multor faze de construcții și amenajări, am explicat în rândurile de mai sus, urmând, în continuare, să prezentăm șanțul și construcția fortificației din faza a IV-a.

Șanțul fortificației din faza a IV-a de edificare a sistemului defensiv (fig. 11; 13)

Observații stratigrafice și de teren. Dinspre exterior, șanțul se delimita vizual chiar de la suprafața actuală de călcare, deschiderea lui fiind fixată în caroul A15. Considerăm, că linia exterioară a șanțului din această fază, a rezultat, ca și în cazul fazelor precedente, din extinderea spre sud a șanțului din faza a III-a, după ce în acesta s-a scurs emplectonul construcției distruse. După distrugerea fortificației din faza a III-a, diferența de nivel din-

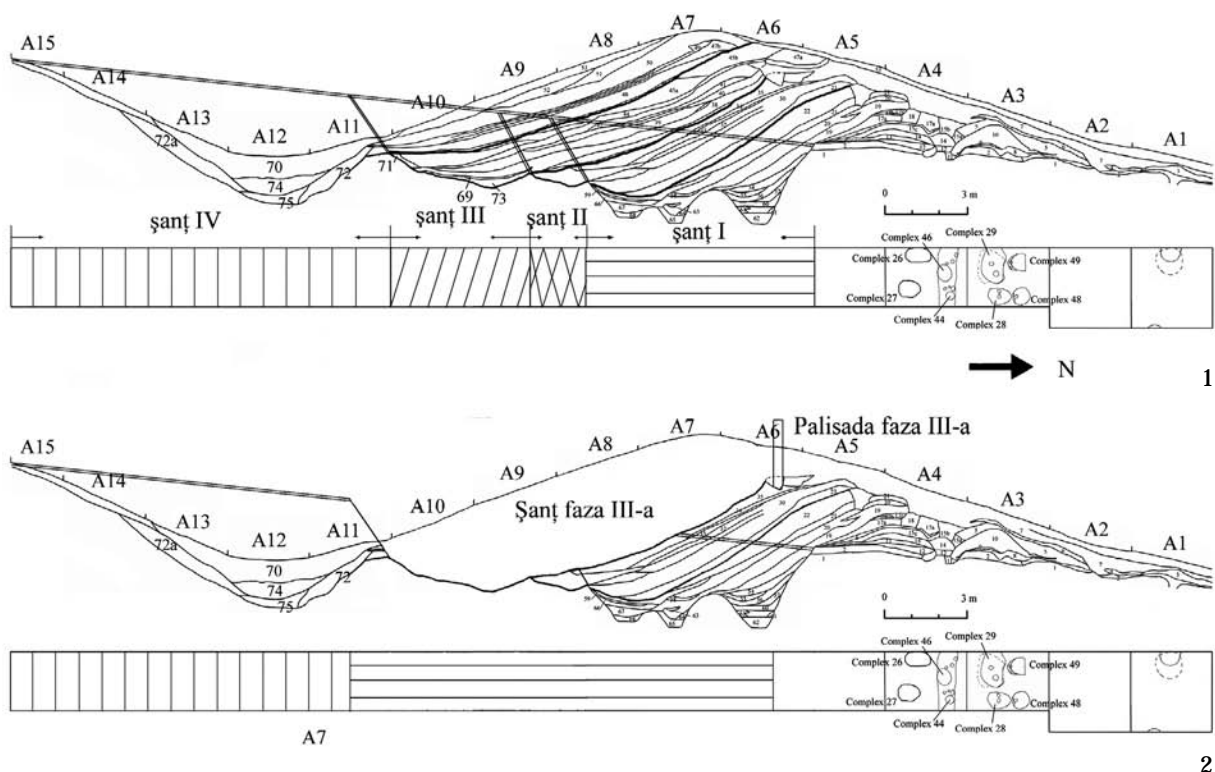

Fig. 10. Horodca Mică. Secțiunea nr. I: 1 - plan și profil cu indicația delimitărilor imaginare ale nivelului antic de călcare și ale șanțurilor din diverse faze de edificare ale fortificației (linia dublă); 2 - plan și profil cu reconstrucția schematică a fortificației din faza a III-a.

tre cel mai înalt punct aflat pe movila constituită din emplectonul scurs al palisadei și cel mai jos punct din șanțul astupat, era de 4,17 m. Diferența de nivel dintre punctul de la deschiderea exterioră a șanțului din cea de a treia fază (care poate fi urmărit doar imaginar, fig. 10) în raport cu nivelul șanțului astupat din aceeași perioadă era de 2,1 m. În aceste condiții, planul noii construcții a fost unul extrem de ambițios și, urmărind observațiile înregistrate, am constatat o extindere spre extra-muros a șanțului din faza a III-a, la nivelul superior, cu circa 12,3 m, iar adâncirea acestuia a depășit cu 0,6 m nivelul șanțului din etapa precedentă. Considerăm, că limita dinspre incintă a șanțului din faza a IV-a, trebuie văzută, ca și cazul din fazele II și III, în cel mai înalt punct al movilei constituită din scurgerea emplectonului din construcția fazei a III-a (caroul A6). Și de data aceasta planul construcției nu mai prevedea prezența bermei, situație similară cu celelalte faze de construcție ce au urmat după distrugerea primei. Considerăm că eliminarea acestui element de construcție era determinat de noile condiții în care au fost puși edificatorii fortificației în legătură cu scurgerea succesivă a emplectonului din fiecare fază de construcție. Dincolo de raționamentele logice, spre această concluzie ne aduc

descoperirile unor urme de pari de la construcția palisadei complexe, situată în vârful acestei movile. Respectiv, și în cadrul acestei faze, vom delimita șanțul prin peretele palisadei și amenajarea realizată pentru extinderea șanțului din faza a III-a. Astfel, la deschidere, șanțul avea lățimea impunătoare de peste 26 m (fig. 11). Adâncimea maximă a fost înregistrată în caroul A12 și era de 1,74 m de la nivelul actual de călcare, respectiv de 5,4 m în raport cu nivelul antic de călcare în extra-muros și 6 m în raport cu nivelul de la care s-au amenajat parii palisadei. Astfel, diferența dintre nivelul de călcare din extra-muros și nivelul de călcare de la care s-a construit palisada din faza a IV-a, era de 0,6 m în favoarea spațiului extra-mural, ceea ce, probabil, a și determinat compensarea situației mai puțin strategice prin proporțiile sporite ale liniei defensive. Umplutura șanțului era constituită din câteva straturi succesive rezultate atât din scurgerea solului din construcția defensivă, cât și din colmatarea acestuia de-a lungul timpului.

Construcția defensivă din faza a IV-a (fig. 11; 12)

Construcția defensivă din ultima fază poate fi reconstruită, ca și în celelalte cazuri, prin metoda deductivă, punând la bază analiza stratigrafică a secțiunii. Punctul de pornire al căutărilor l-am

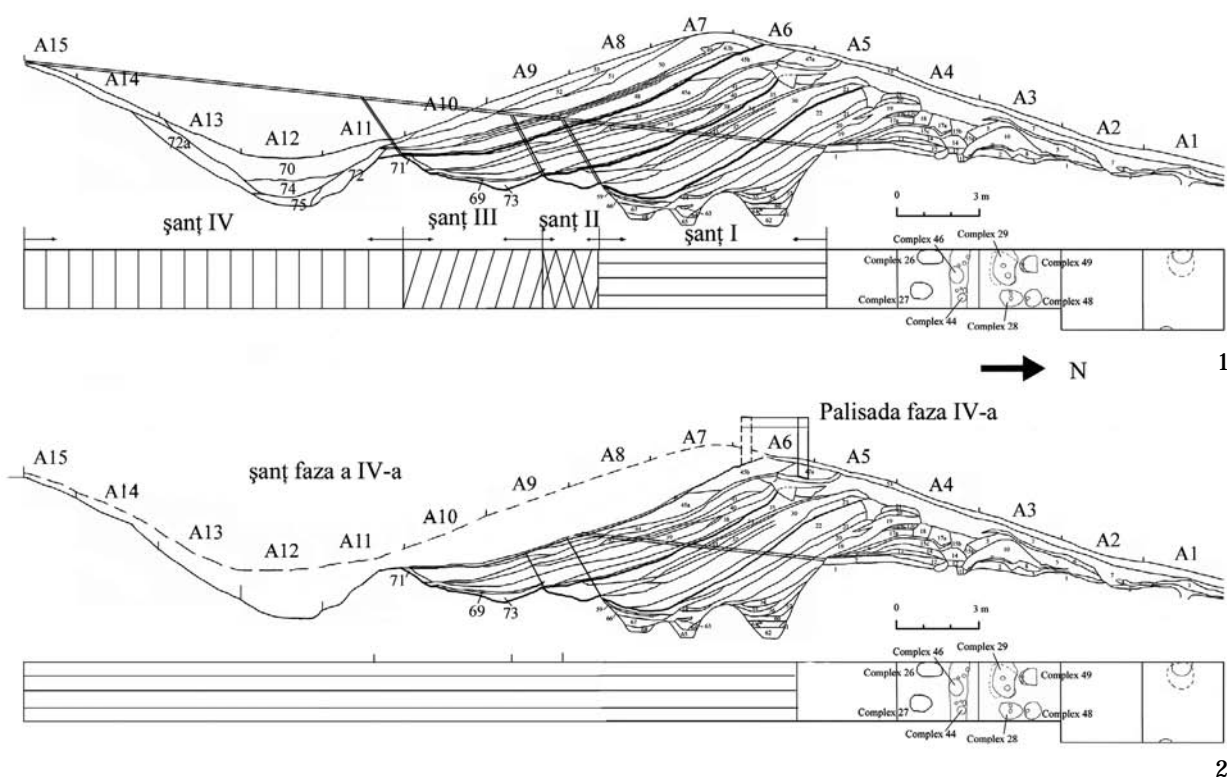

Fig. 11. Horodca Mică. Secțiunea nr. I: 1 - plan și profil cu indicația delimitărilor imaginare ale nivelului antic de călcare și ale șanțurilor din diverse faze de edificare ale fortificației (linia dublă); 2 - plan și profil cu reconstrucția schematică a fortificației din faza a IV-a.

văzut în analiza straturilor de umplură ale șanțului din ultima fază, pe care l-am și descris în rândurile de mai sus. Urmărind direcția din care s-au scurs straturile, am delimitat clar întreg segmentul format din respectivul set de lentile, stabilind că ceea ce sunt rămășițele construcției defensive erau delimitate de straturile nr. 46 și 53, urmărite, în linii mari, începând de la limita nordică a caroului A7 (coama valului) și până în caroul A12 unde era localizat nivelul inferior al șanțului. Straturile respective se află la suprafață, grosimea lor, luate la un loc, variind, în mediu, de la 1,8 la 2 m.

De mai luat în seamă, că în vârful valului, așa cum se prezintă el astăzi, au fost descoperite câteva complexe care pot fi puse în legătură cu construcția defensivă propriu-zisă. Este vorba de două rânduri de gropi descoperite în caroul A6, dintre care unul a fost clar delimitat, iar al doilea – doar presupus (urme de cărbune de lemn și sol ars, fig. 13/1). Un rând se afla în partea de nord a caroului, al doilea fiind în partea de sud. Distanța dintre cele două rânduri era de 2,3 m. Rândul aflat în partea nordică a caroului a fost clar delimitat în baza a trei gropi descoperite, având umplutura constituită din cărbune de lemn și pământ ars.

Groapa nr. 1 (groapă de par, fig. 13/4) a fost descoperită în caroul A6, la adâncimea de 0,1 m. Complexul se afla pe linia unei aglomerații de sol ars format din lut roșu (fig. 13/4.) – aglomerația nr. 1. Se prezenta sub forma unei pete de sol întunecat în asociere cu cărbune de lemn. Pata avea formă circulară în plan, cu diametrul de 0,1 m. Gropița cobora până la adâncimea de 0,3 m de la nivelul actual de călcare, totalizând 0,2 m adâncime pentru complex. Secțiunea gropii era tronconică, iar umplutura era constituită din cărbune de lemn în asociere cu lut ars până la roșu. Vestigii arheologice în complex nu au fost descoperite.

Groapa nr. 8 (groapă de par, fig. 13/3, 5) a fost descoperită în caroul A6, la adâncimea de 0,15 m. În momentul descoperirii se prezenta sub forma unei pete de pământ ars, în două cu cărbune de lemn care avea formă circulară în plan. Se afla pe linia concentrației de lut ars ce străbătea caroul A6 de la vest la est, la o distanță de 0,5 m de complexul nr. 1. Dimensiunile gropii de la vest la est erau de 0,34 m, iar de la nord la sud – de 0,24 m. Până la adâncimea de 0,47 m, pereții gropii erau verticali, după care căpătau direcție oblică ce îngusta complexul, oferindu-i forma tronconică în secțiune. Adâncimea maximă a gropii era de 0,59 m.

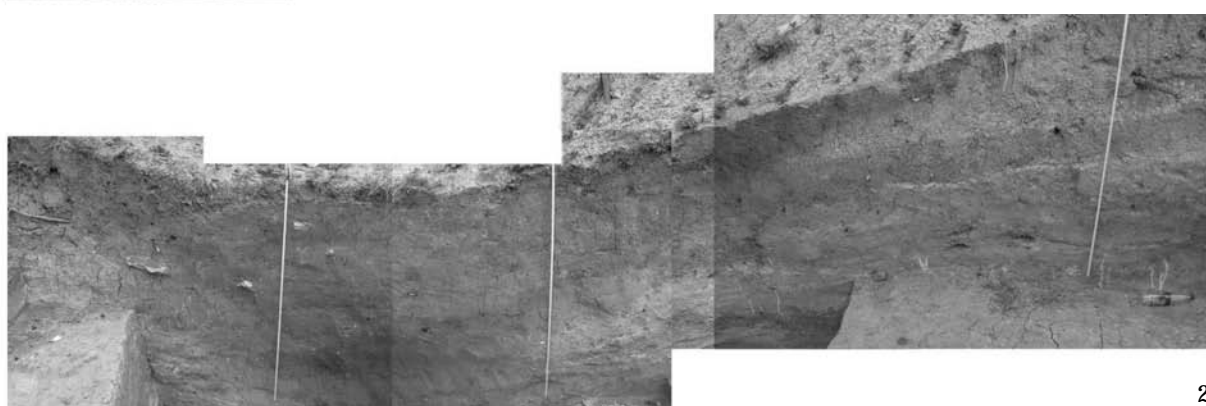
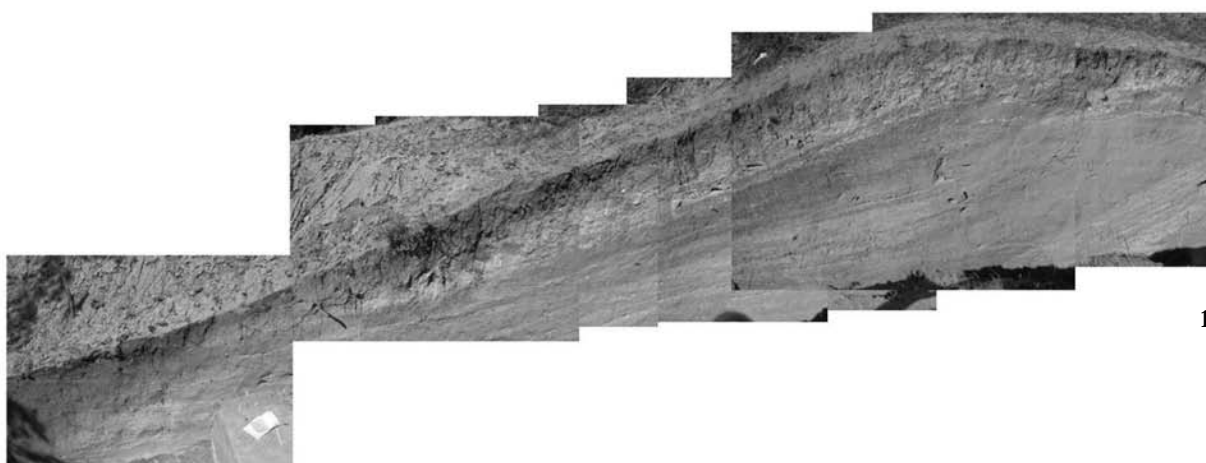

Fig. 12. Horodca Mică. Secțiunea nr. I. Vederi asupra șanțului nr. IV.

Groapa nr. 8a (groapă de par, fig. 13/6) a fost descoperită în caroul A6, pe linia concentrației de lut ars ce străbătea caroul A6 de la vest la est, la o distanță de 1 m spre est de complexul nr. 8, la adâncimea de 0,15 m. Groapa avea forma circulară în plan, ușor alungită pe axa est-vest, cu dimensiunile de 0,26×0,32 m. În secțiune, forma gropii era aproape tronconică și se adâncea până la 0,32 m de la nivelul descoperirii.

Având în vedere dispunerea acestor gropi, dar și indicii indirecti pentru intuirea unui al doilea rând de pari, pe lângă cantitatea de sol care s-a scurs în șanț după distrugerea fortificației, putem admite construcția unei palisade formate din două rânduri de pari care se aflau la distanța de 2,3 m unul de altul, fără să avem indici certți cu privire la unul dintre rândurile respective. Spațiul dintre aceste rânduri de pari ar fi putut fi umplut cu pământul excavat din șanț, formând un tradițional „zid” de lemn și pământ, exact ca în cazurile fazelor precedente.

Concluzii

În urma cercetărilor de teren și a analizei preventive, constatăm că promontoriul denumit Horodca Mică a fost fortificat de patru ori succesiv, de fiecare dată sistemul defensiv fiind distrus. Prima distrugere se pare că a fost cea mai serioasă, incendiul fiind unul extrem de violent. Amenajarea unor complexe în solul rezultat din distrugerea primei faze, indică spre existența unei perioade de locuire în același spațiu, dar deja fără ca acesta să fie fortificat. Fortificarea ulterioară a spațiului s-a realizat prin modalități asemănătoare, având la bază principiul edificării unei palisade complexe, spațiul interior fiind umplut cu solul excavat din șanțul adiacent construcției. Cele mai apropiate analogii în timp le au construcțiile similare din perioada hallstattiană, cum ar fi cazurile de la Teleac (Vasiliev 1995, 36; Vasiliev, Ciugudean 1991), Bozna (Vasiliev 1993), Preutești (Popovici, Ursulescu 1982, 23). Pentru perioada getică, situația devenise una aproape generalizantă, fiind cunoscute în jur de 100 de fortificații doar în spațiul est-carpatic (Arnăut 2003, 15). Structura lemnoasă în construcția sistemelor defensive a fost atestată în foarte multe situri cercetate și acceptată de mai mulți cercetători ca fiind admisibilă și pentru cazurile în care nu s-au păstrat urme certe. E suficient să amintim aici doar câteva dintre cazurile mai cunoscute: Rudi-La Șanțuri (Романовская, Шелов-Коведяев, Щеглов 1981, 122); Ofatinți (Мелюкова 1954,

1

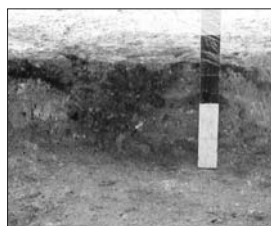
2

3

4

5

6

Fig. 13. Horodca Mică. Secțiunea nr. I: 1, 2 - vedere asupra gropilor ce constituiau rândurile de pari; 4 - groapa nr. 1; 3, 5 - groapa nr. 8; 6 - groapa nr. 8a.

65); Curătura (Златковская, Полевой 1969, 37); Arsura, primul val (Teodor 1973, 53); Stâncești (Florescu, Rață 1969, 15); Beștepe (Simion 1977,33); Bâzdâna-Cetate, faza I-a (Tătulea 1984, 95); Mateuți (Златковская 1965, 222). De regulă, în cazul edificării palisadelor complexe prin ridicarea unor rânduri paralele de pari (indiferent de numărul lor), aceștia erau prinși între ei cu alți pari care erau amplasați transversal și legați între ei cu nuiele. În spațiile dintre pari se așeza, tasându-se, pământul excavat din șanț, formând astfel acel „zid” din lemn și pământ foarte specific epocii fierului atât pentru spațiul carpato-danubiano-pontic, cât și pentru mai multe regiuni ale Europei. Astfel, existența unei palisade complexe, constituită din câteva rânduri de pari îngropați în sol, legați între ei prin intermediul altor structuri lemnoase, reprezenta o tradiție mai veche. Dintre experiențele cunoscute, pot fi delimitate mai multe variante de edificare a sistemului defensiv: patru rânduri de gropi pentru pari au fost consemnați în cazul fortificării promontoriului la Saharna Mare (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 89-90); trei rânduri de gropi – la Saharna Mică (Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 26-27); două rânduri de gropi (cea mai răspândită variantă) – la Saharna-La Șanț (Zanoci, Moldovan 2004, 130; Niculiță, Zanoci, Arnăut 2008, 152); Butuceni, a treia linie defensivă; Mateuți (Златковская 1965, 220-222); Rudi-La Șanțuri (Романовская, Шелов-Коведяев, Щеглов 1981, 122); Mășcăuți „Dealul cel Mare” (Zanoci 2004, 46).

Pentru încadrarea cronologică a primei etape de fortificare a promontoriului de la Horodca Mică, de altfel ca și pentru celelalte etape, la momentul actual nu avem date directe. În umplutura șanțului nu prea au fost descoperite materiale, iar la fundul acestuia – chiar nimic. Totodată, ar exista un șir de indici indirecti care, la această fază de cercetare, ar putea să ofere anumite repere cronologice. Astfel, în straturile ce constituie resturile primei faze ale sistemului defensiv, au fost descoperite vestigii arheologice, printre care ceramica este predominantă. Din totalul de fragmente

descoperite, doar 0,6% sunt fragmente medievale (descoperite în straturile superioare), 4% – incerte, restul fiind de factură getică și importuri grecești. O astfel de situație ne oferă posibilitatea să admitem raportarea sistemului defensiv la cultura getică, datată tradițional cu secolele V-III a. Chr. Printre obiectele individuale descoperite în straturile ce constituie urmele fortificației nu ar fi de remarcat decât rondellele, care sunt lucrate fie din vase getice de factură grosieră, fie din amfore grecești. Ca și în cazul precedent, avem același indicator general, de ordin cultural.

O situație ceva mai clară o oferă descoperirea a două gropi menajere în incinta fortificației, în apropiere de sistemul defensiv. Ambele gropi au fost amenajate de la nivelul antic de călcare, de la care a fost ridicată construcția defensivă, iar vestigiile descoperite în ele se atribuie în exclusivitate culturii getice, venind să dea pondere raționalelor expuse mai sus. Observațiile stratigrafice ne-au convins că, după distrugerea sistemului defensiv din faza I-a, viața a continuat în spațiul promontoriului, vestigiile arheologice raportând această viețuire tot la cultura getică. Este vorba de un cuptor care a fost amenajat chiar în straturile de distrugere ale primei faze ale fortificației (în preajma căruia au fost descoperite două fragmente de ceramică de factură getică) și o locuință adâncită în sol, care a fost săpată tot în straturile ce constituie scursura embletonului spre incintă și în ale cărui umplutură s-au descoperit vestigii care în exclusivitate se raportează la cultura getică. Dincolo de observațiile din perimetrul fortificației, și cercetările din incintă au permis, într-o primă etapă, să delimităm existența a cel puțin două faze în evoluția vieții umane de pe promontoriu. Pe baza vestigiilor (atât a complexelor, cât și a descoperirilor izolate din strat), atât prima fază, cât și a doua, se raportează la perioada culturii getice. La observațiile de mai sus, este important de adăugat, că, pe promontoriu în general, până la acest moment, vestigiile descoperite care s-ar raporta la alte orizonturi decât cel getic sunt relativ puține.

Bibliografie

- Arnăut 2003:** T. Arnăut, Vestigii ale sec. VII-III a. Chr. în spațiul de la răsărit de Carpați (Chișinău 2003).
Florescu, Rață 1969: A. Florescu, S. Rață, Complexul de cetăți traco-getice (sec. VI-III î. e. n.) de la Stâncești-Botoșani. Suceava. Studii și Materiale I, 1969, 9-20.
Haheu 2008: V. Haheu, Sisteme de fortificații traco-getice la est de Carpați (Chișinău 2008).
Levinschi 2003: A. Levinschi, Limita cronologică superioară a fortificațiilor getice din microzona Saharna – Rezina. In: (red. E. Sava) Interferențe cultural-cronologice în spațiul nord-pontic (Chișinău 2003), 261-284

- Levinschi 2004:** A. Levinschi, Fortificația getică Saharna „La Revechin” (cercetările din anul 2000-2002). In: Cercetări arheologice în Republica Moldova (2000-2003), vol. I (Chișinău 2004), 64-80
- Levinschi 2007:** A. Levinschi, Date preliminare privind începutul de locuire a geților pe locul așezării fortificate Saharna Mare. *Tyragetia* s.n. 1, vol. I (XVI), 2007, 275-278.
- Munteanu 2004a:** O. Munteanu, Les elements du système defensif de Cosăuți. In: (Eds. I. Niculiță, A. Zancoci, M. Băț) *Thracians and Circumpontic World. Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology* (sept. 2004, Chișinău-Vadul lui Vodă), II (Chișinău 2004), 82-104.
- Munteanu 2004b:** O. Munteanu, Getae fortification of Cosauti, District Soroca. In: *Daco-geții: 80 de ani de cercetări arheologice sistematice la cetățile dacice din munții Orăștiei* (Cluj-Napoca 2004), 219-233.
- Munteanu 2007:** O. Munteanu, Noi linii defensive cercetate în microzona fortificației Cosăuți. *Revista Arheologica* s.n. III/1-2, 2007, 295-310.
- Munteanu, Iarmulschi 2007:** O. Munteanu, V. Iarmulschi, Preliminarii privind fortificația de la Horodca Mică. *Tyragetia* s.n. 1, I (XVI), 2007, 279-286.
- Munteanu et al. 2009:** O. Munteanu, V. Iarmulschi, V. Perju, L. Ermurachi, Fortificația getică de la Horodca Mică: complexe din incintă cercetate în anii 2006-2007. In: *Păstrarea patrimoniului cultural în țările europene* (materialele conferinței internaționale, Chișinău, 25-26 septembrie 2008) (Chișinău 2009), 61-80.
- Munteanu et al. 2010:** O. Munteanu, V. Iarmulschi, V. Perju, L. Ermurachi, Prima fază de edificare a fortificației de la Horodca Mică. *Tyragetia* s.n. 1, vol. IV (XIX), 2010, 179-198.
- Munteanu, Perju 2010:** O. Munteanu, V. Perju, Fortificația de la Horodca Mică: rezultatele primilor ani de cercetare. In: *Probleme ale științelor socio-umane și modernizării învățământului*, vol. II (Chișinău 2010), 520-531.
- Musteață 2004:** S. Musteață, Unele considerații preliminare privind rezultatele cercetărilor arheologice din cadrul cetății getice Măscăuți-Cetate. In: *Thracians and Circumpontic World. IX-th International Congress of Thracology* (sept. 2004, Chișinău-Vadul lui Vodă). *Summaries* (Chișinău 2004), 88-90.
- Niculiță, Teodor, Zancoci 2002:** I. Niculiță, S. Teodor, A. Zancoci, Butuceni. Monografie arheologică (București 2002).
- Niculiță, Zancoci, Arnăuț 2008:** I. Niculiță, A. Zancoci, T. Arnăuț, Habitatul din mileniul I a. Chr. în regiunea Nistrului Mijlociu. *Siturile din zona Saharna* (Chișinău 2008).
- Niculiță, Zancoci, 2004:** I. Niculiță, A. Zancoci, Sistemul defensiv la traco-geții din regiunea Nistrului Mijlociu. In: (Eds. I. Niculiță, A. Zancoci, M. Băț) *Thracians and Circumpontic World. Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology* (sept. 2004, Chișinău-Vadul lui Vodă), II (Chișinău 2004), 104-129.
- Niculiță, Zancoci, Arnăuț 2007:** I. Niculiță, A. Zancoci, T. Arnăuț, Sistemul defensiv al cetății din prima epocă a fierului – Saharna Mare. *Tyragetia* s.n. 1, vol. I (XVI), 2007, 27-62.
- Popovici, Ursulescu 1982:** D. Popovici, N. Ursulescu, Șantierul arheologic Preutești „Cetate” jud. Suceava. In: *Cercetări arheologice*, vol. V (București 1982), 23-27.
- Simion 1977:** G. Simion, Cetatea geto-dacică de la Beștepe. *Peuce VI*, 1977, 31-47.
- Tătulea 1984:** C.M. Tătulea, Așezarea geto-dacică fortificată de la Băzdâna-Cetate, jud. Dolj. *Considerații preliminare. Thraco-Dacica V/1-2*, 1984, 92-110.
- Teodor 1973:** S. Teodor, Cetatea traco-getică de la Arsura, jud. Vaslui (1964). *MCA X*, 1973, 53-60.
- Vasiliev 1993:** V. Vasiliev, Așezarea fortificată din prima epocă a fierului de la Bozna (jud. Sălaj). *Ephemeris Napocensis III*, 1993, 43-67.
- Vasiliev 1995:** V. Vasiliev, Fortification de refuges et établissements fortifiés du premier âge du fer en Transylvanie (Bucharest 1995).
- Vasiliev, Aldea, Ciugudean 1991:** V. Vasiliev, I. Aldea, N. Ciugudean, Civilizația dacică timpurie în aria intracarpatică a României. *Contribuții arheologice: așezarea fortificată de la Teleac* (Cluj-Napoca 1991).
- Zancoci 2004:** A. Zancoci, Traco-geții din bazinul Răutului Inferior. Cetatea Măscăuți „Dealul cel Mare”. In: (Eds. I. Niculiță, A. Zancoci, M. Băț) *Thracians and Circumpontic World. Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology* (sept. 2004, Chișinău-Vadul lui Vodă), II (Chișinău 2004), 45-81.
- Zancoci, Moldovan 2004:** A. Zancoci, V. Moldovan, Getic citadel Saharna – „La Șanț”. In: (Eds. I. Niculiță, A. Zancoci, M. Băț) *Thracians and Circumpontic World. Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology* (sept. 2004, Chișinău-Vadul lui Vodă), II (Chișinău 2004), 130-138.
- Златковская 1965:** Т. Златковская, Городище Матеуцы. В сб.: Новое в советской археологии (Москва 1965), 220-225.
- Златковская, Полевой 1969:** Т.Д. Златковская, Л.Л. Полевой, Городища Пруто-Днестровского междуречья IV-III вв до н.э. и вопросы политической истории гетов. В сб.: Древние фракийцы в Северном Причерноморье (Москва 1969), 35-53.
- Лапушнян, Никулицэ, Романовская 1974:** В.Л. Лапушнян, И.Т. Никулицэ, М.А. Романовская, Памятники раннего железного века. АКМ, вып. 4 (Кишинев 1974).

Мелюкова 1954: А.И. Мелюкова, Результаты раскопок на двух поселениях скифского времени в Молдавии в 1952 г. В сб.: КСИИМК, вып. 56 (Москва 1954), 59-68.

Пассек 1949: Т. Пассек, Археологические разведки в Молдавии. В сб.: КСИИМК, вып. 26 (Москва 1949), 57-68.

Романовская, Шелов-Коведяев, Щеглов 1981: М.А. Романовская, Ф.В. Шелов-Коведяев, А.Н. Щеглов, Городище Рудь – Метоний Птолемея?. ВДИ 4, 1981, 121-138.

Les étapes d'édification de la fortification de Horodca Mică

Résumé

La fortification Horodca Mică est située dans la zone centrale de l'espace pruto-dniesterien, aux environs des sources de la rivière Botna, et elle est devenue objet des recherches systématiques depuis 2006. Plusieurs des résultats obtenus depuis cette date ont été publiés entre temps. On compte parmi ceux-ci une étude concernant les éléments défensifs de la forteresse, où l'on a mis en avant l'hypothèse d'une fortification par étapes, du promontoire, alternées avec des destructions périodiques. Au départ, on avait plus insisté sur la première phase d'édification du système défensif, en décrivant ses éléments constitutifs, les techniques utilisées dans le processus d'édification, mais aussi l'évolution de la fortification même, jusqu'au dévastateur incendie qui a écroulé la construction défensive.

Dans cet article on a repris le débat portant sur le système défensif. L'hypothèse sur laquelle on se fonde admet l'existence de trois autres phases de refortification du même espace, suite à la première destruction. Pour l'argumentaire de ce point de vue on s'est proposé de présenter dans un premier temps, le tableau des observations objectives, enregistrées sur le terrain, et dans un deuxième temps, partant de ces observations, offrir une explication de la vision que nous avons construit. Cette analyse porte y compris sur les modalités d'édification du système défensif dans chacune des phases identifiées, sur les techniques et matériaux utilisés, ainsi que des raisonnements concernant les repères chronologiques.

On est donc d'avis que dans ces phases ultérieures de fortification du promontoire, a été procédé de la même manière que dans la première : un fossé a été creusé (en réalité c'est l'ancien qui a été étendu en largeur), derrière a été montée une palissade complexe, en bois (sur le sommet même de la vague constituée suite à l'écroulement de la construction de la phase précédente), remplie avec de la terre excavée du fossé. Dans la situation créée, la berme utilisée dans la première phase d'édification du système défensif, n'y trouvait plus sa place. Ainsi, on estime que la délimitation du fossé proprement-dit, depuis l'intérieur, doit être fixée par rapport à la palissade. De cette manière, des barrières solides ont pu être créées, qui, dû à leurs dimensions impressionnantes, ont protégé à plusieurs reprises la population de ces espaces, dans les siècles V à III a. Chr.

Liste des figures:

Fig. 1. Horodca Mică. 1 - Localisation du site Horodca; 2 - schéma topographique avec l'emplacement des sections tracées entre 2006-2011.

Fig. 2. Horodca Mică. Section nr. I: 1-4 - images de la période de recherche du système défensif.

Fig. 3. Horodca Mică. Section nr. I. Vue sur le profil de l'ouest avec la délimitation des diverses phases de construction.

Fig. 4. Horodca Mică. Section nr. I. Profil de l'ouest.

Fig. 5. Horodca Mică. Section nr. I: 1 - plan et profil de l'ouest dans les carreaux A1-A15; 2 - plan et profil de l'ouest dans les carreaux A1-A9 (la double ligne marque les délimitations imaginaires).

Fig. 6. Horodca Mică. Section nr. I. Vestiges du fourneau aménagé dans les couches supérieures du groupe de lentilles qui forme les restes écroulés de la construction de la 1ère phase d'édification.

Fig. 7. Horodca Mică. Section nr. I: 1 - plan et profil avec l'indication des délimitations imaginaires du niveau antique de marche et des fossés dans les diverses phases d'édification de la fortification (la ligne double); 2 - plan et profil avec la reconstruction.

Fig. 8. Horodca Mică. Section nr. I: 1 - vue sur le profil de l'ouest dans le carreau A5 avec la délimitation du complexe 103; 2 - vue sur le profil de l'ouest dans le carreau A4 avec la délimitation des complexes 104, 105 et 106.

Fig. 9. Horodca Mică. Section nr. I: 1 - la délimitation des lentilles de sol entre la 1ère et la 2ème phase d'écroulement de la fortification; 2 - vues sur le fossé nr. I.

Fig. 10. Horodca Mică. Section nr. I: 1 - plan et profil avec l'indication des délimitations imaginaires du niveau antique de marche, et des fossés dans les diverses phases d'édification de la fortification (la ligne double); 2 - plan et profil avec la reconstruction schématique de la fortification de la 3ème phase

Fig. 11. Horodca Mică. Section nr. I: 1 - plan et profil avec l'indication des délimitations imaginaires du niveau antique de marche et des fossés dans les diverses phases d'édification de la fortification (la ligne double); 2 - plan et profil avec la reconstruction schématique de la fortification de la 4ème phase.

Fig. 12. Horodca Mică. Section nr. I. Vues sur le fossé nr. 4.

Fig. 13. Horodca Mică. Section nr. I: 1, 2 - vue sur les fosses qui constituait les rangées de poteaux; 4 - fosse nr. 1; 3, 5 - fosse nr. 8; 6 - fosse nr. 8a.

Этапы возведения укрепленного сооружения на городище Хорodka Микэ

Резюме

Городище Хорodka Микэ находится в центральной части Пруто-Днестровского междуречья, неподалеку от истоков реки Ботна. Его систематическое изучение началось в 2006 году. С тех пор был опубликован целый ряд результатов исследований. Среди них хотелось бы отметить исследование элементов оборонительного сооружения, где была выдвинута гипотеза о существовании нескольких этапов их строительства. Была исследована первая фаза возведения оборонительного укрепления, дано описание его составных элементов, а также представлена эволюция укрепления до его разрушения в результате крупного пожара.

В данной статье мы возвращаемся к дискуссии об этом оборонительном сооружении. Выдвинутая нами гипотеза подразумевала существование еще трех фаз в развитии укрепления после разрушения первой оборонительной линии. Для того чтобы аргументировать нашу точку зрения мы попытались в первую очередь очертить картину объективных данных, зарегистрированных во время раскопок. На основе этих наблюдений мы постараемся объяснить, на каком основании сформировалось наше мнение, а также прояснить, какие техники использовались для возведения оборонительного сооружения на каждом из этапов его существования и каковы могут быть предположения о хронологических рамках.

Мы считаем, что в последующих фазах укрепления мыса были использованы те же приемы, что и на первом этапе: был выкопан ров (вернее, расширен старый) и возведена деревянно-земляная постройка (с использованием грунта из выкопанного рва) на самом высоком месте вала, образовавшегося после разрушения конструкции предшествующей фазы. В создавшейся ситуации существование бермы теряло смысл, а сам ров разграничивался непосредственно деревянной конструкцией. Так были созданы солидные препятствия, которые надежно защищали население, проживающее в этих регионах на протяжении веков до р. Хр.

Список иллюстраций:

Рис. 1. Хорodka Микэ. 1 - Расположение памятника Хорodka Микэ; 2 - топографическая схема с расположением раскопанных площадей в 2006-2011 г.

Рис. 2. Хорodka Микэ. Раскоп №1. Вид на вал в процессе исследования.

Рис. 3. Хорodka Микэ. Раскоп №1. Западный профиль с отображением разных фаз возведения фортификаций.

Рис. 4. Хорodka Микэ. Раскоп №1. Западный профиль фортификации.

Рис. 5. Хорodka Микэ. Раскоп №1: 1 - план и западный профиль раскопа, проведенного через фортификационное сооружение в квадратах А1-А15; 2 - план и западный профиль раскопа, проведенного через фортификационное сооружение в квадратах А1-А9.

Рис. 6. Хорodka Микэ. Раскоп №1. Остатки печи, обнаруженной в верхних слоях разрушившейся оборонительной конструкции I фазы.

Рис. 7. Хорodka Микэ. Раскоп №1: 1 - план и профиль раскопа, проведенного через фортификационное сооружение, с указанием условной разделительной черты античной дневной поверхности и рвов в различных фазах возведения укрепления (двойная линия); 2 - план и профиль раскопа с указанием схематичной реконструкции второй фазы укрепления.

Рис. 8. Хорodka Микэ. Раскоп №1: 1 - обзор западного профиля в квадрате А5 с выделением комплекса №103; 2 - обзор западного профиля в квадрате А4 с выделением комплексов №№104, 105, 106.

Рис. 9. Хорodka Микэ. Раскоп №1: 1 - пласты, разделяющие первую и вторую фазы разрушения укрепления; 2 - ров I фазы в процессе изучения.

Рис. 10. Хорodka Микэ. Раскоп №1: 1 - план и профиль раскопа, проведенного через фортификационное сооружение, с указанием условной разделительной черты античной дневной поверхности и рвов в различных фазах возведения укрепления (двойная линия); 2 - план и профиль раскопа с указанием схематичной реконструкции третьей фазы укрепления.

Рис. 11. Хорodka Микэ. Раскоп №1: 1 - план и профиль раскопа, проведенного через фортификационное сооружение, с указанием условной разделительной черты античной дневной поверхности и рвов в различных фазах возведения укрепления (двойная линия); 2 - план и профиль раскопа с указанием схематичной реконструкции четвертой фазы укрепления

Рис. 12. Хорodka Микэ. Раскоп №1. Обзор рва четвертой фазы укрепления.

Рис. 13. Хорodka Микэ. Раскоп №1: 1, 2 - обзор вала, в котором были обнаружены комплексы №№ 1, 8, 8а; 4 - комплексы №№1; 3, 5 - комплекс №8; 6 - комплекс №8а в процессе исследования.

24.05.2013

Dr. Octavian Munteanu, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, str. Ion Creangă nr. 1, MD-2069 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: ocmunteanu@gmail.com